

личезну користь для людей від праці персоналу санаторію. Вірність справі батьків, любов до місця народження й дитинства – що це, як не патріотизм «по життю», без усіляких гасел?

Відданим своїй долі виглядає також директор санаторію – корпулентний матюкливий чолов'яга, схожий на типового одеського биндюжника. Він теж, виявляється, народився і провів дитинство на берегах лиману і знає в санаторії кожну шпарку. Директор на наших очах винахідливо вирішує купу побутово-організаційних питань і робить це так нестандартно, з таким своєрідним гумором і розумінням справи, що цікаво дивитися на це, як на карколомні пригоди. З контексту можна зрозуміти, що очолив санаторій він нещодавно – коли порозбігалися від війни інші керівники.

Чому кіно зняте саме про Куяльник? Щодо мотивацій ірландця – ми можемо дивуватися, що режисер з далекого Дубліна обрав саме таку специфічну тему.

Звісно, він шукав щось нестандартне – таке бажання часто буває у митців. А Куяльник – справді унікальна штука. Тут поєднані таємниця здоров'я й довголіття – і всепереможний одеський гумор, архітектура царської імперії – й пізнього СРСР, секрети кохання – і потужна лікувальна грязь... Думаю також, що Гар О'Рурк перейнявся «українським оздоровчим питанням» ще під час знімання свого попереднього документального короткометражного фільму «Качалка» про саморобне спортивне містечко у київському Гідропарку, де українці качають м'язи і зміцнюють дух за допомогою іржавого металобрухту, перетвореного на корисні фітнес-агрегати.

Виглядає так, що в ірландця О'Рурка були непогані соратники й консультанти на фільмі «Санаторій». Насамперед, мабуть, український оператор Денис Мельник – і не лише він. Співпродюсеркою значиться українська компанія «2332 Films Ukraine». Провадився й спеціальний кастинг. Ми знаємо, що Docudays.UA позиціонується як фестиваль кіно про права людини. Про які ж права йдеться у фільмі «Санаторій»? Звісно, про право на відпочинок і належну охорону здоров'я. Про право на мир і безпеку. І про ще одне базове право – бути собою, жити на своїй землі, на батьківщині. Один із засновників фестивалю Docudays UA харківський режисер і кінопродюсер Геннадій Кофман, який сам створив понад 20 документальних фільмів, тобто знається на цій справі, дав таку оцінку кінострічці колеги-ірландця: «Усе є в цьому фільмі: смуток, біль, гумор і любов. “Санаторій” стає вражаючим кінематографічним дослідженням української стійкості, зізнанням у любові до України й українського народу».

Саме так: біль і... гумор. Ну, а як без нього, коли йдеться про одеський курорт? Смішні й кумедні не лише репліки персонажів, а й ситуації, у яких вони виявляють себе, й дивакуваті стосунки між ними. Усмішка раз-по-раз виникає аж до останніх секунд, коли широкою панорамою показано лиман Куяльник, по якому діловито пливе на спині голій (тобто лише у плавках) директор санаторію. А по його об'ємному пузу делікатно біжать заключні титри фільму.

Степан Коваль: «Іноді обмежував політ фантазій авторів, про що дуже шкодую»

Бесіду веде Лариса Брюховецька

Режисер і сценарист анімаційного кіно Степан Коваль.

– На початку 2000-х, коли кіногалузь України фактично перебувала в комі, міжнародний успіх вашої дотепної стрічки «Йшов трамвай № 9» став надією для українських кінематографістів. У тому сенсі, що навіть за невеликі кошти можна досягати успіху. Ви ж після цього прийняли пропозицію взяти участь у міжнародному проєкті і створили ще один наповнений цікавим змістом і стверджувальним висновком фільм «Злидні». Як ви натрапили на цю казку і чим вона вас привабила?

– Сценарії для створення фільму для цього проєкту були запропоновані студією «Пілот», їх було майже півсотні, і я вибрав саме «Злидні». В дійсності, не пам'ятаю, що саме привабило в цій казці, але коли я став досліджувати її, виявилось, що подібні казки є в культурі багатьох народів у різних інтерпретаціях, та першоджерело належить народів стародавньої Індії. Це вічна історія стосунків між сусідами... Кураторами цього фільму були Олександр Татарський

Кадр з фільму «Прізвище в кишені». Режисер Степан Коваль. «Новатор-фільм».

(«Пластилінова ворона») та Едуард Назаров («Жив-був пес»). – Анімаційний цикл «Моя країна – Україна» включає в себе 26 коротких сюжетів, в яких розповідається про історію українських міст, сіл, місцин: від кримського міста Саки до села Легедзине на Черкащині, від міста Борців на Львівщині до Чорного озера на Кіровоградщині, а також про народні звичаї – від кийської історії про «Чашу Ярослава» до легенд і міфів про українську писанку... Він, об'єднаний наскрізним персонажем, також став досить успішним. Як він виник і кому належить ідея? Як вам вдалося зібрати колектив, куди входили і професійні митці й аматори? Які фільми найбільш креативні й кого зі сценаристів і режисерів хотіли б згадати?

– Проект «Моя країна – Україна» розпочався в 2008 році на замовлення Міністерства культури України. Ганна Павлівна Чміль, тодішня керівниця Департаменту кіно, дуже хотіла, щоб я взявся за якийсь повний метр на українську тему... Навіть був запрошений Богдан Жолдак як сценарист, котрий написав сценарій за твором Івана Франка «Абу-Касимові капці», в якому була історія продовження пригод із капцями...

Але цей сценарій не прийняли, і замість повного метра був запущений саме цей проект. А за сценарієм Богдана Жолдака вийшла всім відома чудова книжка. Про професійних аніматорів, художників, декораторів мова не йшла, бюджет не дозволяв. У ті роки була хронічна інфляція. Анімаційної молоді в Україні ще не існувало в той період. Але за якимись джерелами поступово приходили ті, кому це було цікаво, або хто мріяв з дитинства створювати анімаційний фільм... Так з'явилась на студії Ольга Макарчук, журналістка-міжнародниця, вона пізніше створила авторський фільм «Жуйка», з 2012 року живе в Англії та займається анімацією. Вадим Ільков – оператор-постановник від Бога, який на той момент закінчив Інститут екранних мистецтв КНУТКіТ ім. Карпенка-Карого, а зараз відомий режисер в Україні. Оксана Несененко – студентка Євгена Сивоконя, відома режисерка, співачка, чемпіонка Європи з тхеквондо. Сергій Руденко, кухар за освітою, декоратор від природи, режисер та письменник. Тетяна Георгієвська – аніматорка, декораторка, але чемпіонка світового рівня з танців бугі-вугі, зараз десь по світу гасає... Тетяна Коновалова,

випускниця НАОМА, спробувала себе як художник-постановник. Були хлопці та дівчата з різних міст України... Не можу не згадати єдиного аніматора, з яким я пройшов «Трамвай», Олега Цурікова – це геній анімації, який і зараз цим займається в Києві... Всіх не буду згадувати, тому що це буде довжелезний текст, через проект пройшло більше сотні творців, і всі були геніями, особистостями, наповненими творчою енергією, яку віддавали роботі над стрічками. Цих згадав для розуміння, хто приходив. Не можу не згадати акторів, музикантів та співаків: Анна Лев, яка озвучувала kota, «Топор-оркестра», де вічно оновлювався склад музикантів... Краще всіх прочитати в титрах... Це саме ті професіонали, які віддали свій голос та музику проекту, і велика частина успіху належить саме їм. Сашко Лірник, відомий казкар, виступав сценаристом, але на середині серіалу з різних причин покинув нас, побачивши, що ми справляємось і самі... Я дуже вдячний йому за участь, і за те, що погодився дати своє ім'я головному персонажеві.

Так і збиралися від серії до серії, одні переходили на інші роботи, інші залишалися. Коли проект завершився, а так буває, з останньою командою дуже важко було розставатися, це була творча сім'я.

Стосовно креативності, можу сказати, що всі креативили в міру своїх здібностей, всі фільми креативні, і нехай глядач оцінює це. Я можу тільки сказати, що іноді досить жорстко обмежував політ фантазій авторів, про що дуже шкодую зараз. Але відчував відповідальність за цей проект, та як художній керівник не все дозволяв, був таким собі творчим цензором. Також цензурі підлягали теми, тексти, все ретельно перевірялося. Допомогали в цьому Світлана Коношук (відома дитяча письменниця Лана Ра) та Євген Сивокінь... Світлана написала кілька сценаріїв, за якими були створені стрічки.

– Студія анімаційних фільмів «Новатор» виникла 2006 року. Чи є в Україні ще некомерційні студії анімаційних фільмів, окрім «Новатора»? Як реалізуються фільми вашої студії і де їх можна побачити? Чи існує дистрибуція в галузі короткометражного анімаційного кіно?

– Це питання до нашого продюсера. Але, крім нашої студії «Новаторфільм», в Україні народилася достатня кількість, великих та маленьких, в усіх великих містах як мінімум...

– Яким був шлях до глядача циклу «Моя країна – Україна»? Ці пізнавальні стрічки адресовані насамперед учням молодших класів. Чи вдалося зацікавити, наприклад, Міністерство освіти і науки, аби вони долучали їх до освітнього процесу? Чи маєте відгуки глядачів на ці фільми?

– Шлях до глядача проходив етап дозволу для розповсюдження серіалу, він зайняв приблизно десять років. Так в нашій країні буває... Всі права належать державі, і це цілком зрозуміло. Тому перші роки їздили по школах, фестивалях, демонстрували тільки в присутності авторів... Потім естафету перейняла відома авторка дитячої літератури Лана Ра, яка досі проводить зустрічі з дітьми, читання та покази фільмів у різних регіонах України.

Іван Тимченко про Мустафу Джемілева і фільм «Киснева станція»

– Ви від початку працюєте в техніці пластилінової анімації, хоча серед ваших стрічок є й фільми, створені в інших техніках. Як би ви охарактеризували можливості пластиліну і загалом – свій творчий стиль?

– Досі я ще в творчому пошуку стилю, я навчався у Євгена Сивоконя, і він навчив нас обирати саме ту технологію або стиль, який найповніше розкриває тему. Тому в мене і мальований, і 3D-шний, і перекладка, і пластиліновий фільми... Уявіть «Грамвай» мальованим...

– Орієнтовно з 2016 року держава почала підтримувати власний кінематограф. З 2018 по 2022 рік студія «Новатор» працювала досить активно, створено півтора десятки фільмів. Серед них кілька увійшли до другого сезону циклу «Моя країна – Україна», і започатковано новий цикл «Мова кольорова». Авторами сценаріїв семи стрічок нового циклу є Григорій Фалькович і ви. Розкажіть про мету цього циклу і про вашу співпрацю – як народжуються ваші сценарії?

– «Мова кольорова» виникла після знайомства із творами Григорія Фальковича, ну як можна пропустити таке... це просто обов'язок кожного аніматора – екранізувати його вірш для дітей. В кожному і мораль, і філософія, і виховні складові... А яка проста і зрозуміла музика в рядках... Я там просто приписався, оскільки адаптував літературний твір до кінематографічного. На цьому проекті ми знов запустили молодих режисерів, у більшості з них це був дебют.

– У стрічках цього циклу, таких як «Все, що вчора наснилося», «Хвости», «Корова спекла коровай», «Казковані коні» є абсурдистський зміст і стилістика сну. Чим це зумовлено?

– Мабуть, самі автори так бачили, або так сховали якісь недоліки...

– Найсильнішою з усього творчого набутку періоду 2018–2022 років є ваша стрічка «Прізвище в кишені», присвячена трагедії Голодомору. Вона проймає до сліз глибоким, насиченим змістом і вражає вишуканим стилем – синтезом документа й анімації. Розкажіть, чия була ініціатива? Як шукали художню форму? Яка глядацька доля цієї роботи, де її можна побачити?

– Ідея «Прізвища в кишені» належить моїй дружині, вона запропонувала тему до річниці трагедії... А саму історію розказували в моїй родині, бабуся розповідала, як під час голоду люди клали папірці з прізвищем в кишеню вже опухлій дитині та відводили в людне місце з надією, що хтось підбере та врятує від голоду. Де побачити стрічку? Така сама історія з правами на фільм, як я вже описував вище...

– Насамкінець хотілося б дізнатися про вашу педагогічну кар'єру. Що можете сказати про своїх студентів? І взагалі про перспективу прикладної анімації в Україні?

– Педагогом я став випадково, на запрошення, поки ще не відчуваю себе таким. Але з радістю ділюся своїм досвідом зі студентами. Студенти різні в різних закладах, і це завжди так було, але під час війни більшість стали чутливими до болю, до горя... Це відображається в їхніх роботах. Про перспективи прикладної анімації навіть не знаю, що сказати, це як відповідати на питання, які перспективи у мистецтва... Воно розвивалося і буде розвиватися, поки людство існує...

21 червня 2025

Кінорежисер Іван Тимченко.

Ігрові фільми, присвячені кримським татарам, – це насамперед «Хайтарма» Ахтема Сеїтаблаєва і «Додому» Нарімана Алієва. До них варто долучити ще один – розповіді про лідера кримськотатарського народу Мустафу Джемілева. Фільм «Киснева станція» Івана Тимченка у квітні цього року вийшов на екрани України¹. Про його задум, нелегкий шлях до глядача й міжнародну підтримку йдеться в розповіді режисера, записаній під час його перебування на МКФ «Темні ночі» у Талліні 2023 року².

Про Мустафу Джемілева

Я би сказав, що це один з небагатьох людей, якому українці, і не тільки українці, мають завдячувати незалежності своєї країни, бо якщо б не було Мустафи Джемілева, Сахарова, Чорновола, то невідомо, як би вся ця історія розвивалась. Можливо, ми б досі співали, тобто вже наші діти співали б зранку гімн радянського союзу, а потім у нас би був урок політінформації, де нам би розказували, «в якій прекрасній країні ми живемо».

Сафінар і Мустафа Джемілеви – це люди, які змінили історію багатьох народів, не тільки кримських татар.

Особисто для мене, Мустафа Джемілев – це людина, яка завжди намагається говорити правду, а для росії ця правда є найнебезпечнішою, особливо та, що стосується крим-

¹ Див. рецензію на цей фільм «Незламна сила Мустафи Джемілева». *Кіно-Театр*, № 4, 2025.

² Інтерв'ю з Іваном Тимченком. 9.11.2023. <https://poff.ee/artikkel/interv-yu-z-ivanom-timchenko/>